

AUGUSTIN PAUL (1866—1921),
ÎNTREGIRI BIOGRAFICE

În finalul încercării de schiță monografică asupra vieții și activității patriotului sălăjean Augustin Paul, publicată în numărul precedent al revistei, afirmam că nu cunoaștem date sigure cu privire la situația acestuia după intrarea României în primul război mondial. Opinia noastră se baza pe faptul că nu reușisem a consulta, pînă la data respectivă, fondul personal existent la Arhivele Statului din Zalău. Nu după multă vreme, datorită prelucrării fondului în cauză, conform normelor arhivistice în vigoare, am avut posibilitatea să parcurgem întreg materialul și să reușim astfel ca să continuăm prin, întregirea de față, studierea intervalului de timp dintre august 1916 și februarie 1921.

Multe din scrisorile rămase din acest răstimp indică, fără putință de tăgadă, că A. Paul se găsea la post în capitala Ungariei, pînă la data de 18 mai 1916¹. Diploma regală emisă în 15 iunie, același an, celui care domicilia în Birlad, județul Tutova, notifica cetățenia română acordată lui A. Paul², fapt care ne face să credem că acesta se afla temporar la București, pînă în august 1916, pentru ca numai după încetarea relațiilor și retragerea personalului diplomatic de la Budapesta să se stabilească definitiv în patrie. Rubrica de știri a cotidianului maghiar „Az Est” consemna acest eveniment petrecut la 9 septembrie 1916. Nu am depistat, din păcate, material de arhivă care să explice perioada de pînă în aprilie 1917 și să favorizeze astfel creionarea aproximativă a ceea ce întreprinsese A. Paul pînă la numirea sa în postul de viceconsul în Suedia. Considerăm totuși că pînă la data menționată, diplomatul revenit în centrul ministerului de resort, contribuise prin munca depusă la inițierea unor activități diplomatice ale țării noastre după trecerea ei de partea Antantei și mai ales în timpul desfășurării operațiilor militare. Justețea luptei pentru realizarea idealului unității statale depline trebuia prezentată opiniei publice străine și apărată totodată în fața propagandei inamice. Oficiile consulare și diplomatice românești au avut, cu acest prilej un rol însemnat în informarea guvernului de la București sprijinind și continuînd acțiuni menite să demonstreze lumii occidentale adevărul cauzei noastre.

În acest context, oficiul diplomatic românesc înființat la 1 noiembrie 1916³ în capitala Suediei își motiva rațiunea existenței din mai multe puncte de vedere; a) pentru a îngădui cunoașterea tranzitului de echipament și material militar; b) pentru a combate propaganda Puterilor Centrale în Scandinavia; c) Legătuia României de la Berlin fiind retrasă, consulatul de la Stockholm se impunea

¹ Arh. Stat. Sălaj, fond A. Paul, nr. 163.

² *Idem*, nr. 165.

³ *Reprezentanțele diplomatice ale României*, II, București, 1971, p. 100—101; *România în primul război mondial*, București, 1979, p. 398.

ca soluție necesară pentru a se putea menține legăturile diplomatice cu țările din zona respectivă. Grigore Bilciurescu, fost consul general la Budapesta, între anii 1913—1916, a fost numit prin decizie ministerială drept însărcinat cu afaceri la noul post, ca din aprilie 1917⁴ să îi succedă Gh. Derussi, de asemenea fost consul în capitala Ungariei, între 1907—1913.

În afară de decretul cu nr. 355 din 19 aprilie 1917, prin care se conferă lui A. Paul gradul onorific de viceconsul, detașat la Legația română de la Stockholm⁵, nu există alt indiciu cert privind debutul funcționării acestuia în țara amintită. Supoziționăm că atât Gr. Bilciurescu cât și ulterior Gh. Derussi, care erau pe deplin edificați asupra capacității de muncă și a activității fostului secretar de presă de la consulatul român din Budapesta, contribuiseră prin poziția adoptată la includerea acestuia în echipa diplomatică care avea sarcina să reprezinte interesele politicii externe ale României în țările nordului european. Un raport oficial, nedatată însă, adresat de șeful Legației române de la Stockholm lui Take Ionescu, ministru ad-interim la externe, rămâne semnificativ în acest sens.⁶ În cuprinsul documentului respectiv se acceptă concluzia prezentată de antecesorul Gr. Bilciurescu cu privire la atașarea lui A. Paul, calificat drept „un excelent și devotat muncitor, specializat în traducerea gazetelor din limba germană și maghiară”, cu ajutorul căruia se speră să se organizeze un activ și eficient birou de informații. Curriculum vitae care urmează este întocmit la modul succint dar veridic „pentru un vechi și încercat luptător național”. Finalul actului conținea solicitarea ca să se acorde gradul de viceconsul, fapt „care va constitui deocamdată o răsplătă morală binemeritată”. Oricum, dincolo de probele evidente izvorâte din lectura materialului citat, argumentul logic al activității diplomatice începute de A. Paul la Stockholm din toamna-iarna anului 1916 rămâne mult mai aproape de realitate și justifică, astfel, acordarea rangului de viceconsul, în primăvara anului următor.

În perioada respectivă de timp, necesitățile cauzate de război și îndeosebi relațiile cu aliații au făcut ca oficiul diplomatic românesc din capitala Suediei să se confrunte cu probleme diverse și complicate. În condiții vitrege și marcate de lipsa unor fonduri destinate propagandei, trebuia să se pareze prin toate mijloacele campania tendențioasă a unor organe de presă apusene care denigrău ofensiva armatei române în Transilvania, era necesar să se explice situația politică socială și militară din anul 1917, activitatea guvernului refugiat la Iași și să se popularizeze rezistența armată eroică din vara aceluiași an.

Setul de corespondență păstrat în fondul personal Augustin Paul de la Arhivele Statului din Zalău, cuprinde peste o sută de scrisori din intervalul iunie 1917—martie 1919, care au fost adresate viceconsulului de la Stockholm în chestiuni diferite de către persoane diverse. Analiza acestor mesaje, făcută global, relevă interesul constant și activitatea extraordinară depusă de A. Paul față de soarta refugiaților români, indiferent de provincia istorică de origine, ca și față de cea a prizonierilor și voluntarilor transilvăni din Rusia. Încălinăm să credem că diplomatul din Suedia devenise foarte cunoscut în mediile particulare românești din Transilvania încă de pe vremea existenței și acțiunii sale dezinteresat umane de la Budapesta. Numai astfel se poate explica angrenarea sa în placa turnantă reprezentată de Legația de la Stockholm în filiera diplomației române în ceea ce privește informarea despre situația familiilor refugiate și ajutoarele de care puteau beneficia. Supoziția noastră privind existența unor relații mai vechi de prietenie sau cunoștință care au stat la baza ajutorului oferit de către A. Paul tuturor celor care au apelat la strădania oficiului din Scandinavia este întărită și de varietatea orașelor din care parvin majoritatea scrisorilor: Brașov, Birlad, Budapesta, Brăila, etc. Semnificative în acest sens rămân adresele notate

⁴ Reprezentanțele, *op. cit.*, p. 102.

⁵ Arh. Stat. Sălaj, *fond A. Paul*, nr. 172; *Înfrățirea*, I, nr. 145, 8 febr. 1921, p. 1 (vezi anexa 7): menționează iarna anului 1916 ca dată pentru începutul activității de viceconsul.

⁶ Arh. Stat. Sălaj, *fond A. Paul*, nr. 227.

din notes⁷ cu privire la N. Petra-Petrescu, O. Russu, T. Mihali, Emilia Rațiu, etc. Același document conține însemnările autorului față de rugămintile exprimate în diferite chestiuni de Ax. Banciu, Victor Braniște și Sterie Sînghie, toți din Brașov.

A. Paul primește o mulțime de scrisori în care este solicitat să acorde informații despre refugiați sau să accepte și să transmită ajutoare materiale pentru familiile rămase sub ocupație străină. Alte mesaje ridică probleme în legătură cu soarta militarilor români din armata austro-ungară, prizonierii în Rusia. Serviciului consular de la Stockholm îi revenea sarcina, printre multe altele, să expedieze în diferite părți scrisori emise și destinate celor care se interesau de refugiații și prizonierii români. În conjunctura creată, A. Paul are de îndeplinit un rol important și de care se achită în mod cu totul exemplar. O sumedenie de epistole sint trimise din Odesa și Iași, dezvăluind aspecte ale vieții celor supuși calvarului înstrăinării forțate din cauza războiului. Sint exemplificate astfel, multe din gândurile prezente și de perspectivă ale celor care sint sub ocupație străină ori în lagăre, se relevă fapte concrete trăite, precum scumpetea și lipsurile alimentare, situația învățămîntului și urmările de tot felul ale trecerii conflagrației armate⁸. Rîndurile expediate de Mihai Popovici, de exemplu, în noiembrie 1917, atenționează misiunea diplomatică de la Stockholm asupra manuscrisului în franceză a politicianului A. C. Popovici, intitulat „Despre chestiunea românilor”⁹ și solicită publicarea sa imediată tocmai ca instrument de propagandă efectivă în bătaia externă dusă de țara noastră.

Scrisorile despre existența grea a refugiaților români din Rusia sporesc considerabil către sfîrșitul anului 1917 și începutul celui următor. Mesajele trimise conțineau adevărate dezbateri cu privire la situația celor aflați în diferite părți ale țării aliate României, a lipsei de fonduri pentru asigurarea unui trai normal ca și pentru revenirea în patrie. Astfel, misiva lui Liviu Pandrea din 12 decembrie 1917¹⁰ înfățișă situația dificilă a militarilor refugiați singuri sau cu familiile, trîniși de guvernul român în spatele frontului pentru a scăpa de foamete și ofensiva dușmană. Emitentul acuza în continuare viața deosebit de scumpă din cele cîteva colonii românești și ajutorul minim din partea statului rus, care consta din numai 2 ruble pe zi. Elemente mai puțin cunoscute despre existența cotidiană din refugiu apar și în scrisoarea din 18 decembrie¹¹ cu privire la lipsa unei alimentații corespunzătoare și a îmbrăcămîntei necesare în timpul iernii. Date inedite despre încercările de organizare ale românilor din Chișinău și aportul profesorului O. Ghibu în acest sens, se conțin în mesajul expedit de N. Petra Petrescu la data de 3 ianuarie 1918¹². După ce trece în revistă lagărele românești cunoscute pe teritoriul Rusiei, autorul menționează scumpetea și îngrijorarea dublă a refugiaților pentru soarta proprie dar și vizavi de situația celor rămași acasă, viața monotonă datorită împrăstierii pe distanțe mari și a anotimpului rece care împiedeca realizarea unor contacte umane mai strînse, ca și sentimentul de urît și plictis din cauza izolării, a lipsei de periodice și cărți pentru lectură în limba maternă.

Acestei epoci pline de nesiguranță în legătură cu situația refugiaților români din Moldova și Rusia îi aparțin cele două corespondențe trimise de istoricul Ioan Ursu de la Paris. Acesta se interesa de starea fratelui său, medic militar și dădea informații despre felul în care necesitățile stringente pe tărîm extern ale țării erau reprezentate în capitala Franței (vezi anexele 1 și 2). Rîndurile în cauză încorporau un gînd deschis exprimat față de înfăptuirea unificării naționale prin plebiscitul dorit de românii de pretutindeni.

Alte scrisori din fragmentul epistolar respectiv ilustrează veridic situația unor refugiați români care au răzbătut prin Rusia ori Europa în America. Deo-

⁷ *Idem*, nr. 169.

⁸ *Idem*, nr. 199: Solomon, din 23 octombrie 1917.

⁹ *Idem*, nr. 204.

¹⁰ *Idem*, nr. 213.

¹¹ *Idem*, nr. 217.

¹² *Idem*, nr. 229.

sebit de interesante se înfățișează astfel opiniile, desigur subiective, despre modul de viață american și impactul mental produs pe seama celui imigrat în mod fortuit. A. Boldur relatează din Youngstown¹³ despre trecerea peste ocean a unor grupuri de cîte 5-15 persoane, formate din preoți, învățători, notari din Transilvania sau România. Interesant este faptul că deplasarea fusese efectuată prin Rusia și Japonia. Se relatează apoi despre alte două grupuri mai mari care se refugiaseră utilizînd ajutoare materiale primite din America. Se menționează cîteva din numele mai cunoscute printre românii din Rusia, dintre care se detașa cel al lui Victor Braniște, rămas la Vladivostok împreună cu alți 8 membri ai comisiei însărcinate cu recrutarea soldaților din lagăre.

Un fost membru al coloniei române din capitala Suediei, Al. Păcurariu, scria despre condițiile traversării uscatului și apei timp de 2 săptămîni, despre modul în care își găsisse de lucru și salariul concret cîștigat, despre felul în care trăia și despre sfaturile pe care le transmitea unor eventuali doritori să imigreze în America.¹⁴ A. Boldur revine într-o scrisoare din 13 august 1918,¹⁵ din care răzbat un ton optimist și o vigoare de muncă și de viață renăscută. Scrie despre modul de viață înțîlnit la fața locului și care i se pare cu mult superior celui european și consemnează apariția celor dintîi articole proprii, publicate sub pseudonimul „Pribeagul” în organul românilor din Youngstown.

Din luna septembrie 1918, după toate probabilitățile, păstrează fotografia poetului O. Goga cu următoarea dedicație:¹⁶ „Dragă Paul, mă bucur de înfîlînirea noastră în atmosfera cețoasă a Nordului. Cred că și tine că va răsări Soarele!”. Plecat din țară după pacea încheiată la București și aflat în călătoria de cîteva săptămîni spre Paris, prin Rusia, Finlanda, Suedia și Anglia, autorul mesajului de mai sus se oprire la Stockholm. Consultările avute cu acest prilej ne întăresc convingerea că, alături de ceilalți diplomați români, A. Paul, prietenul și tovarășul de idei al poetului „pătimirii noastre” din epoca budapestană, constituise un element important în funcționarea serviciului de presă¹⁷ care informa CNR de la Paris asupra luptei pentru emancipare socială și națională a românilor subjugăți din Monarhia austro-ungară.

Seria corespondențelor din străinătate continuă să sosească în Suedia pe adresa viceconsulului atent și grijuliu față de problemele umane ale conaționalilor răspîndiți în America, Europa sau Rusia. Același A. Boldur trimite o scrisoare în 25 ianuarie 1919¹⁸ în care făcea o analiză sumară a compoziției sociale a românilor americani. Mărturisea în continuare că intenționează să își valorifice experiența de 25 de ani pe tărîm didactic și că studiază rețeaua școlară de pe noul continent pentru ca să poată organiza mai bine școlile românești de acolo. Între mesajele sosite la începutul anului 1919, deosebit de semnificativ rămîne cel expedit din Cluj, la data de 6 februarie, de protopopul Elie Dăianu. Acesta comunica lapidar despre evenimentele din oraș de după făurirea unirii de la Alba Iulia, anume că: „Aici e o, lume nouă, cum numai visa s-a putut; dar și muncă ni se cere, cum nîcîind altădată”!¹⁹

În sensul celor afirmate mai sus cu privire la contribuția lui A. Paul la activitatea serviciului de știri de la Stockholm pledează convingător mesajul consulului V. Arion adresat subordonatului său, la 11 ianuarie 1919 și în care regreta că nu poate să acorde prelungirea concediului solicitat, fiindcă A. Paul trebuia

¹³ *Idem*, nr. 263; 18 iulie 1918.

¹⁴ *Idem*, nr. 265; 28 iulie 1918.

¹⁵ *Idem*, nr. 266.

¹⁶ Fotografia nu am găsit-o în fondul personal; dețin mărturia scrisă a pr. Augustin Paul din Letca, nepotul diplomatului, care a cedat documentele respective Arhivelor statului din Zalău în 3 noiembrie 1976; vezi scrisoarea din 12.11.1985, în posesia autorului.

¹⁷ Reprezentanțele, *op. cit.*, p. 102; E. Campus, *Din politica externă a României*, București, 1980, p. 163.

¹⁸ Arh. Stat. Sălaj, *fond A. Paul*, nr. 282.

¹⁹ *Idem*, nr. 283.

să accepte detașarea temporară la Copenhaga. Acțiunea era motivată de ajutorul efectiv care trebuia dat la repatrierea prizonierilor români din Germania, fapt considerat pe drept cuvânt ca având „un caracter grabnic și umanitar”.²⁰ Mai mult ca sigur este faptul că Gh. Derussi, ministrul român la Stockholm, acreditat concomitent și în capitala Danemarcei, după 1 mai 1917, — data înființării oficiului diplomatic respectiv —, cunoscând bine activitatea lui A. Paul și fiind presat de situația nerezolvată a militarilor români din lagărele germane, e de acord și girează astfel transferul celui în cauză pentru câteva luni de zile la Copenhaga. Scrisoarea unei persoane necunoscute nouă pînă în prezent, un anume Șutzu (Lutzu?), trimisă în 20 martie 1919²¹ lui A. Paul în legătură cu soarta refugiaților din Danemarca, se intercalează așadar răstimpului știut de pînă la 2 aprilie,²² de cînd datează autorizația oficială eliberată pentru întoarcerea definitivă în țară, via Paris, a viceconsulului A. Paul.

Este foarte probabil ca în viața omului să fi urmat un răgaz necesar de odihnă după munca de ani de acreditare în diplomatie. Persoana nu îi este uitată sau omisă, dovadă fiind în acest sens un raport, al aceluiași ministru Derussi, către șeful guvernului și totodată ministrul de externe, din 29 august 1919.²³ Titularul Legației române de la Stockholm care anticipa mutarea sa posibilă în Elveția, recomanda serviciile prețioase ale viceconsulului interpret, exprimîndu-și dorința să colaboreze cu A. Paul la Berna în biroul presei „la care a lucrat cu multă pricepere și în Suedia”. Gh. Derussi recunoștea faptul că A. Paul fusese solicitat deja de către I. Maniu și Șt. C. Pop pentru postul de consilier ministerial în Ministerul de industrie sau cel de interne. În final, autorul scrisorii recomandă acordarea gradului onorific de consul „drept mulțumire pentru muncă și devotament”. Documentele de arhivă adevăresc că, la 1 septembrie 1919 A. Paul este numit consilier special al afacerilor Transilvaniei pe lângă Ministerul industriei și comerțului, fiind astfel pus în indisponibilitate, prin decretul din 6 octombrie 1919, din cadrele Ministerului de externe²⁴. Sarcina ce decurgea din calitatea asumată cu acest prilej consta în studierea unor probleme de administrație, elaborarea de proiecte și referate pentru titularul ministerului de resort. În fapt, diplomatul se integra activității Consiliului Dirigent de consolidare a statului național unitar român. Certificatul care îi atestă rangul dobîndit acum și deținut între 1 septembrie 1919 și 1 aprilie 1920, semnat de ministrul de stat O. Goga²⁵, ca și necroloagele din presa vremii (vezi anexele 3, 8, 9) în care se fac referiri la acțiunea sa din cadrul resortului amintit, constituie dovezi în plus ce confirmă aportul constant al funcționarului conștiincios și conștient de menirea de a fi util țării în fiecare moment.

Este mai mult decît sigur că după aprilie 1920, A. Paul laolaltă cu alți consilieri trecuse într-o disponibilitate temporară, fiindcă numai așa își au explicația intervențiile repetate la O. Goga pentru găsirea unui post corespunzător.²⁶ În scrisoarea din 9 iulie 1920 adresată lui A. Paul, ministrul afacerilor externe, Take Ionescu menționa că prin decretul regal din 3 iulie, fostul viceconsul de la Stockholm și Copenhaga este rechemat pe postul efectiv de consul.²⁷ Numirea respectivă însemna recunoașterea deplină a calităților cunoscute și un apel la continuarea activității diplomatului devotat cauzei patriei sale, în contextul politic extern care urmasa tratatului de la Trianon, cînd serviciul diplomatic româ-

²⁰ *Idem*, nr. 280.

²¹ *Idem*, nr. 288.

²² *Idem*, nr. 289.

²³ *Idem*, nr. 300.

²⁴ *Idem*, nr. 302.

²⁵ *Idem*, nr. 326; vezi și nr. 315: Ministrul industriei și comerțului către Șt. C. Pop, fost ministru al Transilvaniei și prim ministru ad-interim, București, 25 iunie 1920, menționează intervalul dintre 12 septembrie și 31 martie 1920 pentru funcționarea lui A. Paul.

²⁶ *Idem*, nr. 313: 18 V.; nr. 314: 9 VI.

²⁷ *Idem*, nr. 316.

nesc simțea nevoia stringentă a colaborării cu buni specialiști în rezolvarea unor probleme comune româno-ungare. Mesajul adresat de T. Mihali lui A. Paul în 19 august 1920,²⁸ sublinia faptul că celui din urmă îi era atribuită calitatea de delegat al Ministerului de externe la lucrările Comisiei internaționale pentru stabilirea frontierei cu Ungaria.

Credem că activitatea desfășurată pe acest tărîm a fost de scurtă durată, fiindcă truda intensă de ani de zile și viața agitată trăită în străinătate, minim scutită de vicisitudinile existenței, mai ales în vremea războiului, s-au constituit în factorii care au condus la înrăutățirea sănătății sale. Rîndurile adresate familiei rămase la Letca, din toamna anului 1920, sînt dovezi edificatorii. În scrisoarea către fratele Alexandru, expediată din București la data de 17 septembrie 1920, A. Paul făcea referiri concrete la agravarea bolii depistate, fapt care atrăsese după sine un riguros consult medical. Intelectualul care se dispensase pe moment de biblioteca proprie și își expediase cărțile acasă, cu gîndul ca ulterior să le utilizeze în scrierea memoriilor, afirma următoarele: „E interesant să citești acum în ele despre evenimentele de dinainte de război, cînd toți simțeam că trebuie să vină ceva, dar nimeni nu putea să aibă speranța că va veni tocmai așa cum a venit”.²⁹ Starea sănătății sale, aflată în declin acut, subliniat și de analizele medicale repetate, reclamă un repaos total de trei luni, între 1 octombrie 1920 și 1 ianuarie 1921, răstimp în care intenționa să revină în Letca pentru ca să se odihnească și întremeze, după cum se confesa aceluiași frate Alexandru, în epistola din 18 septembrie 1920.³⁰

Correspondența purtată în continuare³¹ mărturisește calvarul celui suferind care se tratează mereu și care urmează stricte indicații medicale. Gîndul transilvăneanului plecat de multă vreme de acasă revine mereu pe Someș și rîndurile sale conțin acest dor nestins exprimat față de familie, casa în care se născuse și cărțile din biblioteca personală. Ultima scrisoare din fondul personal folosit în articolul de față, datată în 25 decembrie 1920, menționa faptul că A. Paul intenționa să se interneze la Cluj și nu la Budapesta și că spera ca prin tratamentul urmat să se vindece definitiv, fiindcă, așa cum opinia extrem de lucid în ultimele săptămîni ale existenței sale: „ar fi și timpul căci altcum, viața nu face o ceapă degerată”.³² Din nefericire însă, trupul său vlăguit de boală și de timp nu mai rezistă. Trece în neființă la 2 februarie 1921 și este înmormîntat în cimitirul central, la 5 februarie, condus pe ultimul drum, cel fără de întoarcere, de cîțiva prieteni, dintre care amintim pe protopopul Clujului, dr. Elie Dăianu.³³ (vezi anexele 4, 5, 7)

Activitatea didactică, ziaristică și diplomatică întreprinsă de către Augustin Paul vreme de decenii a fost pusă în slujba națiunii române. Dascălul din România, gazetarul din Transilvania și diplomatul din străinătate care reprezenta și apăra interesele patriei sale era pătruns de un patriotism militant profund. Augustin Paul a fost în stare să sacrifice totul pentru ca să se dăruie întrutotul dezideratelor supreme reclamate de țara și poporul său. A rămas un altruist convins care alese singurătatea existențială pentru ca să poată contribui plener la ducerea la bun sfîrșit a menirii asumate și de a realiza astfel toate sarcinile primite pe tărîm diplomatic, cu prisosință. Exemplul său de devota-

²⁸ *Idem*, nr. 327.

²⁹ *Idem*, nr. 318.

³⁰ *Idem*, nr. 319.

³¹ *Idem*, nr. 320: 23 septembrie 1920; nr. 321: 7 octombrie 1920.

³² *Idem*, nr. 325.

³³ *Infrățirea*, I, nr. 144, 6 februarie 1921, p. 4; vezi și scrisoarea pr. Augustin Paul către autorul articolului, Letca, 12 II. 1985.

ment și conștiinciozitate rămîne pilduitor în galeria alcătuită suis-generis din reprezentanții celor care nu se ilustraseră neapărat în viața românească drept personalități sau genii. Augustin Paul rămîne tipul funcționarului onest și harnic care preferă umbra uitării în favoarea rodniciei peste timp a activității pe altarul scopurilor țării sale.

În acest context, opinăm că ar fi nimerit ca în zilele noastre, în comuna Letca unde odinioară ființase un cămin cultural „A. Paul”³⁴ urmașii să îi cinstească memoria și faptele printr-o placă modest orînduită la vederea tuturor. Ar fi cea mai binevenită restituire colectivă din partea comunității de obîrșie pentru cel care a fost Augustin Paul.

STELIAN MINDRUȚ

ANEXE

1.

Paris, 15 Mart. 1918

Iubite dle Paul,

Îți mulțumesc foarte mult pentru bunăvoința ce ai avut. Adresa fratelui meu e schimbată, încît nu i se mai poate da de urmă. Am aflat indirect că ar fi fost prin teritoriul ocupat, că prin urmare trăiește.

De cînd nu ne-am mai văzut, — toate s-au asociat contra țării noastre —, un concurs de împrejurări nefavorabile care nu s-au mai văzut. Am însă speranța fermă că situația se va salva la Rin, că aliații vor avea victoria completă. Președintele Consiliului de aici ne-a declarat, — la cîtiva —, că Franța ne va da Transilvania. Ea va avea victoria.

La 1856, pe la începutul anului, președintele Cons. (iliului?) austriac, Buol, declara că are Moldova și Muntenia în buzunar. Erau ocupate de trupe austriece. Peste cîteva luni ele s-au eliberat. Totul se schimbă.

Cu cea mai frățească dragoste și călduroase mulțumiri

Ioan Ursu

(Adresa pe cartea poștală: Monsieur A. Paul, Légation de Roumanie à Stockholm, Strandwagen 1; Ioan Ursu, Paris, rue Ribéra, 45.

(Arh. Stat. Sălaj, fond Augustin Paul, nr. 249.)

2.

Paris, 18 Mai 1918

Iubite dle Paul,

Îți mulțumesc foarte mult pentru bunăvoința de a transmite știri despre noi familiei mele. Vom rămînea împreună cu mulți pentru a mîna pluta pe apă. Se începe a se lucra în special pentru pluta de la noi dintre munți. Dumnezeu ne va ajuta, căci cauza e dreaptă. Ce fac ardelenii de acolo? Trebuie să împingă cu toții.

Cu multă dragoste

Ioan Ursu

(Adresa pe cartea poștală:) Monsieur A. Paul, Légation de Roumanie à Stockholm, Strandwagen 1; Ioan Ursu, Paris, rue Ribéra, 45.

(Arh. Stat. Sălaj, fond Augustin Paul, nr. 253.)

³⁴ *Idem*, nr. 330.

3.

AUGUSTIN PAUL

A murit în spitalul din Cluj bunul și blândul Augustin Paul, omul harnic și cinstit, slujbașul desinteresat, ziaristul idealist care și-a jertfit anii cei mai frumoși ai tinereții în redacția „Gazetei Transilvaniei”, scriitorul duios care ne-a lăsat volumul „Între Someș și Prut”. Născut în comuna Letca, de pe Someș, de unde și-a luat și pseudonimul literar „Delaletca”, Augustin Paul a cunoscut întreg pământul locuit de români între „Someș și Prut”, și i-a iubit cu aceeași dragoste și pe frații din vechiul Regat — ei singuri liberi pe când își scria el impresiile din volumul amintit — și pe cei robiți de la el de acasă. Ca toți aceia care au cunoscut neamul nostru de pretutindenea, Augustin Paul credea cu tărie că unitatea sufletească a poporului român va aduce cu siguranță și unitatea lui politică. Închinându-se, trăind din această speranță, Augustin Paul a muncit întreaga sa viață, cu toate puterile ce i le-a dat Dumnezeu, pentru ca să țină trează nădejdea mântuirii în masele poporului.

Ca redactor al „Gazetei Transilvaniei” a urcat întreg calvarul ziaristilor români de dincoace de Carpați. Muncind de dimineață până seara, adeseori și noaptea, a fost un șir de ani mâna dreaptă a regretatului Andrei Mureșanu, ultimul director dintre mureșenești ai vechiului organ național. Cu salariu puțin, plătit în rate, după cum încasa și administrația, Augustin Paul, ca atâția alți mucenici ai redacțiilor ardelenene, lua o masă regulată la zi — și era un mare eveniment când ajungea să-și comande un rind de haine.

Dar sufletul său bun și nobil, dragostea lui de neam i-au dat puteri ca trecând peste aceste miserii — cu (starea) sănătății sale — să samene credința, nădejdea și încrederea în cetitorii ziarului de la Brașov.

N-a fost un ziarist cu aplecări spre mari și adânci revolte, care să sguduie sufletul, ci unul visător și blând care a crescut conștiința națională picurându-i cetitorului, zi de zi nădejdea într-un viitor mai bun care trebuia să vie.

De la „Gazeta Transilvaniei” a trecut în vechiul Regat, a fost — ni se pare — și profesor, apoi a intrat ca secretar la Consulatul român din Budapesta. După Brașov, după București, i-a fost dat să trăiească un șir de ani în Capitala imperiului [șovin] maghiar, și adeseori, făcând comparația între cele două rase pe care le cunoștea de aproape; vorbea cu insuflecție de superioritatea rasei noastre.

Ori pe unde l-a purtat soarta n-a putut uita de satul său de naștere Letca de pe Someș, și făcea mari jertfe ca să poată petrece câteva zile, în timpul verii, în țara lui someșeană. Era: duioșie de copil în dragostea care-l aducea aproape în fiecare vară acasă.

În volumul său „Între Someș și Prut” el e singurul care cântă în proză regiunile și oamenii din părțile locului.

În timpul din urmă a fost secretar în ministerul ardelenesc din București, unde s-a dovedit a fi rămas același slujbaș harnic, conștiincios, desinteresat de altă dată.

Dacă moartea l-a ajuns într-un spital din Cluj, pe țărmurii Someșului său, desigur că așa a voit Augustin Paul, care presimțindu-și sfârșitul, a voit să moară aproape de țara sa natală.

Ziaristii români de dincoace de Carpați varsă o lacrimă fierbinte pe mormântul lui.

Fie-îi țărân ușoară!

(*Patria*, III, nr. 25, 4 februarie 1921, p. 2.)

4.

AUGUSTIN PAUL

S-a stins în 2 februarie în una din camerele hotelului Bratu din București. Cu el dispăre un distins literat și un foarte bun gazetar.

Român cinstit, a stat totdeauna în slujba neamului său. A fost mult timp la „Gazeta Transilvaniei”. A scris articole literare pline de temperament. A scris în foaia noastră adeseori. Schițele sale sînt adunate într-o broșură: „Între Someș și Prut”. Afară de numeroase traduceri din franțuzește și din nemțește a tradus în limba suedeză și operete (le) M. S. Regina.

S-a născut în Letca, județul Solnoc Dobâca.

După terminarea studiilor universitare a trecut în vechiul regat unde a funcționat ca profesor. A fost numit apoi atașat lângă consulatul român din Budapesta. În timpul războiului a fost numit consul al României la Stockholm unde a desfășurat o frumoasă activitate pentru refugiații și voluntarii ardeleni.

Cu el dispăre un suflet cinstit și hotărât.

Pământul scump al țării la liberarea căreia a lucrat atâta să-i fie ușor și amintirea scumpă.

(*Unirea*, XXXI, nr. 6, 5 februarie 1921, p. 4.)

5.

AUGUSTIN PAUL

Trebuie să trăiești în zăpăceala generală din Cluj, ca să nu afli, că un bun prieten al tău moare la câțiva pași de tine, fără, să ai prilejul de a schimba cu el o vorbă măcar, înainte de a-l vedea plecând pe drumul cel de veci.

Augustin Paul a plecat prea devreme, când avea încă atâtea lucruri de spus! S-a strecurat, ales, în vremea din urmă, prin atâtea țări străine, până în fundul Svediei, încât așteptam să ne povestească, în stilul lui potolit, atâtea lucruri interesante din această Odissee modernă a lui și a fraților noștri, pe care viforul războiului i-a risipit pe toate întinderile.

După câțiva ani de profesură în Țara românească, se stabilește la redacția „Gazetei” din Brașov.

Aici i-a făcut cunoștința, pe urma unei polemici literare, în legătură cu poezia unui anonim din „Luceafărul”, pe care îl luasem în apărare. Era un adversar foarte prețios și după cea dintâi încrucișare de spade ne-am strâns mâna prietenește.

În scrisul lui era ceva deosebit de calm și liniștit, chiar cu prilejul polemilor destul de dese ale „Gazetei”. Foiletoanele lui, apărute pe urmă în volumul „Între Someș și Prut” se citeau cu mare plăcere pe vremuri. Azi volumul ia însemnătate, deosebită, și autorul lor ca toți gazetarii ardeleni delteum, apare în lumina clară a precursorului.

Trecut mai apoi la Budapesta, la conducerea ziarului „Lupta”, trecând în scurtă vreme în serviciul consulatului român.

Situația lui materială se schimbă înspre bine; nu mai scrie la ziare, dar urmărește cu atenție tot ce se scrie și caută întâlnirea tuturor prietenilor care veneau din provincie.

Seara, dacă doreai să-l întâlnești, îl aflai cu siguranță la „Mátyás pince”, bându-și obișnuita halbă de bere.

În mai 1915 ne-am întâlnit pentru cea din urmă dată.

Mă surprindea tonul elogios al ziarelor de seară la adresa Italiei și nu mi-l puteam explica de loc.

— Chestia e foarte ușor de înțeles, mă lămuri el. Peste două zile suntem în plin războiu și cu Italia. S-au și făcut pregătirile pentru bombardarea Anconei și a Veneției.

— Și România?...

— Da... poate că deodată... în orice caz nu mai poate întârzia mult...

— Și ce faceți atunci la consulat?

— Ce să facem? Așteptăm până să dea năvală plebea asupra noastră, să ne spânzure de cel mai apropiat felinar...

În seara aceea am rămas mai mult ca de obicei, și la despărțire ne-am strâns mâna cu putere:

— Privește-mă bine, mi-a zis, căci cine știe...

Și adăugă cu glas scăzut: „Astăzi, mâine, cine știe“...

Al. Ciura

(*Voința*, I, nr. 128, 6 februarie 1921, p. 1.)

6.

AUGUSTIN PAUL

Unul câte unul, și prea de timpuriu, se sting modeștii purtători de condei cari au ținut ani de-a rândul în Ardeal făclia sentimentului național, într-o vreme când gazetăria era un apostolat și ziaristul un martir.

O mână de prieteni au condus zilele trecute până la locașul de veci una din aceste figuri ale publicisticii ardelenice, pe Augustin Paul. Acum șeptezeci de ani, când tânăra editură a „Minervei“, începută cu atât românesc entuziasm, publicase volumul său de proză „Între Someș și Prut“, Augustin Paul n-a făcut zgomot și asuzitoare reclamă în jurul numelui său. Cartea a trecut însă din mână în mână, în mâinile nerăbdătoare ale tinerimei mai ales, și durerile anonime ale unui ținut înlăntuit în ghiarele sălbăticești oprămiri străine, aveau un talmaci sincer și prețios.

În gazetărie, Augustin Paul, — vechi redactor al „Gazetei Transilvaniei“ —, și-a tăiat același drum de sobor eroic pe cărămida atât de primejdios al slovei românești. Mulți dintre contemporani, și Augustin Paul nu avea încă șazecei de ani, abia cunosc efortul stăruitor pe care o cerea lupta necurmată a ziaristicii ardelenice de atunci, și contribuția pe care au dat-o cei ca Augustin Paul în slujba comună a idealului întregirii noastre. Noi, aceștia cărora ne este dat să tipărim scrisul nostru, fără gândul urgii ce-ar putea să se deslănțuiască asupra capetelor noastre pentru fiecare cuvânt în care pătrund năzuințele unui neam întreg, ne descoperim cu pietate în fața tuturor acelora cari au îmbrățișat această pasiune istovitoare.

Augustin Paul n-a fost unul din acele talente inutile, cari strălucesc un scurt răstimp pe firmamentul literar, pentru a nu lăsa, când se prăbușesc în necunoscut, nici dăre de lumină a unei stele căzătoare. Augustin Paul a fost, mai mult decât atât: un suflet închinat unei idei mântuitoare și o fărâma de energie constructivă pusă în serviciul unei mari realizări.

„Necruțătoarea“, a curmat firul acestei vieți, înainte de vreme. Fostul redactor al „Gazetei Transilvaniei“, ajuns acum consul al M.S. Regelui și pregătindu-se să plece la Budapesta umilinelor de altădată, a avut numai atât noroc de a vedea cu ochii, aievea, visul pentru care se sbuciumase în tinerețe și pe care îl contempla încă, încrezător, pe pragul maturității.

Își isprăvisc cariera lui gazetărească, cum și-au isprăvit-o atâți dintre cei care nu-și alesese astfel o meserie, ci un mijloc de a purta o armă în marele război sufletesc împotriva dușmanilor cotropitori.

Marea familie a acestor apostoli, nu mai este. Puțini au mai întârziat prin coloanele presei de astăzi. Augustin Paul a luat drumul veșniciei. Amintirea lui însă, în sufletul recunoscător al poporului românesc, va apuca, modest și fericit, aceași cale.

(*Infrățirea*, I, nr. 145, 8 februarie 1921, p. 1.)

7.

LA MOARTEA LUI AUGUSTIN PAUL

Sâmbătă a fost coborât în glia totdeauna prietenoasă trupul lui Paul Augustin. Zăpada care cădea încet marea și mai mult tristețea înmormântării. Uitat de toți aceia cărora le-a făcut bine, uitat de mulți intelectuali, cu care a dus lupta grea împotriva stăpânirii ungurești, s-a stins pe un pat de spital bunul român care a fost Paul Augustin. Fiul unui preot ardelean de pe valea Someșului, a fost trimis, după isprăvirea cursurilor liceale să urmeze teologia la Budapesta, de unde s-a întors acasă după studii temeinice, plin de nădejde în viitorul neamului său. Persecutat, închis pentru că arăta tinerelor vlăstare trecutul glorios al neamului, Paul Augustin a trebuit să se refugieze în România unde a fost profesor la liceele din Brăila și Bârlad. Lecțiile de istorie pe care le făcea entusiazmau școlarii, iar articolele bine gândite și patriotic însuflețite scrise în umilita gazetă de provincie îi atrăgea simpatia cercurilor intelectuale.

Inima lui de ardelean nu-i îngăduia să mai stea mult în România. atâta vreme cât frații lui gemeau sub jugul maghiar. De aceea a venit la Brașov unde ca redactor la *Gazeta Transilvaniei* a dus lupta grea de fiecare zi pentru apărarea neamului nostru. Izbucnind războiul, Paul Augustin s-a refugiat din nou în România, singurul loc unde se mai putea continua lupta contra monarhiei.

În iarna lui 1916, a fost trimis viceconsul la Stockholm, unde prin delicatețea, cultura și modul lui de a se purta a făcut iubită țara noastră și i-a adus mari servicii.

Viața de luptă continuă pe care a dus-o, suferințele încercate [de la unguri,] tulburările războiului și pribegia i-au sdruncinat sănătatea. Bolnav a venit să moară în Transilvania, pe care [după o mie de ani de robie] a revăzut-o iarăși românească. Aceasta i-a fost singura răsplată pentru lupta dusă de dânsul.

Modest, de cele mai multe ori nu iscălea articolele decât cu pseudonimul *Delaletca* și tot din cauza modestiei nu și-a publicat decât o mică parte din ele în volumul *Între Someș și Prut*.

La București, la Budapesta, pretutindeni a ajutat cu sfaturi prietenești și cu bani pe foarte mulți care l-au uitat.

Sprijinitor desinteresat și fervent al studenției, aceasta nu i-a adus măcar ultimul ei salut.

Paul Augustin, fericit, se înțelege astăzi cu cei 800.000 martiri ai neamului pentru care și el și ei au luptat.

Res.

(*Infrățirea*, I, nr. 145, 8 februarie 1921, p. 1.)

8

Augustin Paul a răposat în spitalul din Cluj. În anii tinereții redactase câțva timp *Gazeta* din Brașov de sub direcția lui Aurel Mureșanu. Mai târziu a fost secretar la consulatul român de la Budapesta; în vremea din urmă a lucrat în ministerul ardelenesc de la București. Ca ziarist și ca slujbaş s-a distins prin idealismul său și prin hărnicia omului, care iubește munca.

(*Telegraful Român*, I, nr. 8, 26 ianuarie—8 februarie 1921, p. 4.)

9.

AUGUSTIN PAUL

Dacă privim în nopțile senine cerul înstelat, vedem câte-un meteor care-și părăsește locul, dispare pentru totdeauna. Poporul zice așa: „iarăși a căzut o stea de pe cer“.

Asemenea a dispărut un luceafăr, o minte luminată, dintre oameni, pentru totdeauna. „a căzut o stea“: a murit *Augustin Paul*.

A fost unul dintre acei eroi, care fără zgomot, pe neobservate își eluptă pozițiile mari. A fost idealistul care pentru idealul său sfânt a muncit viața întreagă, nepătat făcând totdeauna cinste neamului.

A pășit în viață ca tânăr profesor în Țara românească, de unde peste câțiva ani se stabilește în Brașov, ca membru în redacția „Gazetei“.

Mai întâi ca profesor, iar acum ca ziarist, începe a-și desfășura planurile sale mari. Foiletoanele lui erau citite cu o deosebită plăcere pe acelea vremuri, iar polemicele lui erau calme și liniștite, din care apărea totdeauna spiritul lui atât de luminat.

Mutându-se mai târziu la Budapesta, a luat conducerea ziarului „Lupta“, pe care însă n-a redactat-o mult timp, căci în scurtă vreme a trecut în serviciul consulatului român.

După întregirea țării românești a venit la București, unde ca consul al M. S. Regele României a adus cele mai prețioase servicii statului.

Însă munca grea stăruitoare i-a măcinat nervii. Sănătatea lui scădea pe zi, până în urmă a trebuit să se retragă.

A venit la Cluj la ai săi bolnav, ca să-și câștige, să afle balsamul vindecător. În cartea sorții însă a fost scris, că trebuie să părăsească această lume, atunci, când avea cele mai fericite planuri, pe care dorea a le vedea împlinite.

Și s-a dus, ca să nu se mai reîntoarcă. A dispărut un luceafăr pentru totdeauna, a „căzut o stea“: a murit *Augustin Paul*.

Gr. Avram

(*Gazeta de Duminecă*, II, nr. 6—7, 13 februarie 1921, p. 1.)

AUGUSTIN PAUL (1866—1921), BIOGRAPHICAL ADDENDA

(Summary)

This article continues and completes the one published in the previous volume of the journal, regarding the life and activity of A. Paul. Using the personal found from the State Archives in Zalău, the author deals with the period between August 1916 and February 1921. References are made to the periods linked to A. Paul's activity within the Romanian diplomatic office in Stockholm and also to the aspects regarding the attitude towards the Romanian prisoners and refugees from Russia. Next, the article is dealing with the period connected with the diplomatic service in Copenhagen till April 1919, when A. Paul returns home for good. The author also describes facts connected with the diplomat's activity in Bucharest as a government official and later his reentering the Foreign Office. A fragment from A. Paul's correspondence with his family allows the making up of the last moments from his life.

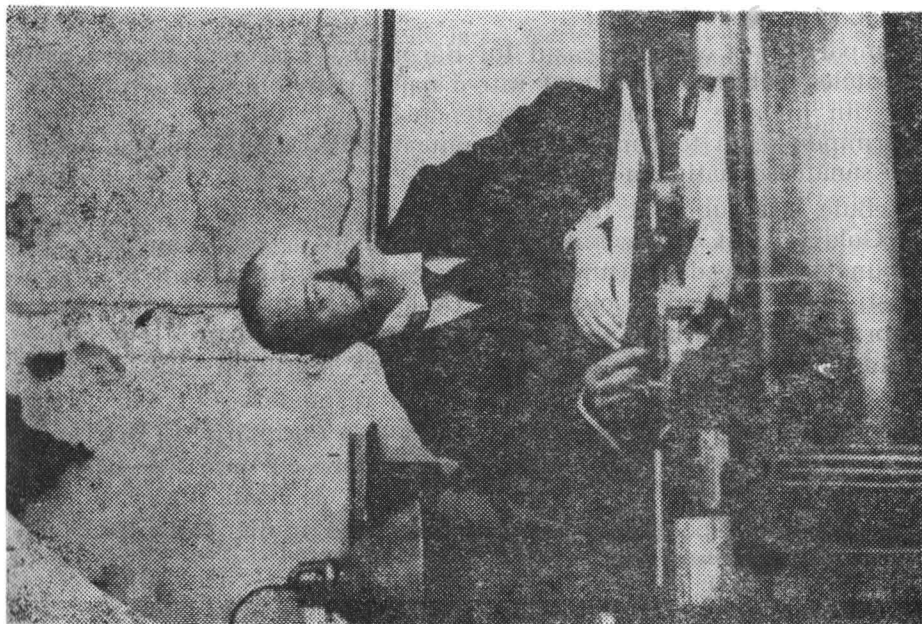

Fig. 1. Augustin Paul. Diplomat la Stockholm.

Fig. 2. Augustin Paul la București cu un grup de prieteni